

Соціальна робота

адаптація альтруїзм агресивність аліменти ба
байдужість батьківство бідність безробіття важ
сквоховуваність волонтерство всесвітня дек
ларация гарантії геронтологія гідність громад
а групи ризику гуманність девіантна поведінк
ка дискримінація добробут дозвілля допомога
мансипація емпатія здоровий спосіб життя
інклюзія інтегра

Social work

ція клієнт кон
іденційність welfare discrimination rea
аргінальність empathy tolerance pare
трація молодь unemployment digni
бдарованість world declaration he
атронаж guarantees volunteerin
піка poverty risk groups hard
ціалізація deviant behavior
перантність humanity
хівець facilitation
силітація margi
спис confid
цінності
нник
ст

СОЦІАЛЬНО-ОСВІТНІ

ДОМІНАНТИ ПРОФЕСІЙНОЇ

ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ

СФЕРИ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

УДК 378.091:[364-43+37.043.2-056.2/.3-057.86

*Рекомендовано ухвалою вченої ради Факультету дошкільної,
спеціальної та соціальної освіти
(протокол № 6 від 09.12.2020 р.)*

Соціально-освітні доміанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти: збірник наукових статей; укладач Петровська К. В. – Бердянськ. 2020. 126 с.

До збірника увійшли матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції «Соціально-освітні доміанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти», які виявляють та обґрунтовують тенденції підвищення ефективності підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти. Матеріали збірника будуть корисними для дослідників, науковців, аспірантів, пошукачів, викладачів, здобувачів.

The collection consists of materials of Ukrainian scientific-practical Internet-conference «Social-educational dominants of specialist's professional preparation of social sphere and inclusive education» which defining and explaining trends of increasing of effective specialist's professional preparation of social sphere and inclusive education. The materials of the collection will be useful for researchers, scientists, graduate students, prospectors, lecturers, students.

Автори несуть персональну відповідальність за достовірність наданих матеріалів та правильність цитування.

УДК 378.091:[364-43+37.043.2-056.2/.3-057.86

© Кафедра соціальної роботи
та інклюзивної освіти,
ФДССО, БДПУ, 2020

Слід зазначити і той факт, що незважаючи на те, що українська молодь активно планує власні кар'єрні стратегії, вона в той же час досить зверхньо ставиться як до процесу детального планування кар'єрної стратегії, так і до процесу її покрокової реалізації на практиці. На нашу думку, ставлення до засвоєння професійних компетенцій є досить безвідповідальним, і це полягає в тому, що здебільшого здобувачі вищої освіти сліпо довіряють ЗВО вибір професійних компетенцій, які на час їх навчання можуть бути застарілими або такими, що не відповідають саме їх потенційним роботодавцям. Таке безвідповідальне ставлення до планування кар'єрних стратегій є одним з головних факторів кар'єрних невдач сучасної української молоді. Вирішення цієї проблеми повинно мати комплексний характер із залученням закладів вищої освіти, держави, органів місцевого самоврядування та студентської спільноти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Трощук С. Між батьківщиною і перспективою [Електронний ресурс] / С. Трощук – Режим доступу до ресурсу: https://zaxid.net/mizh_batkivshhinoyu_i_perspektivoyu_n1488722.

2. Черенько Л. Чи гарантує вища освіта успіх і небідне життя? [Електронний ресурс] / Л. Черенько – Режим доступу до ресурсу: <https://zn.ua/ukr/EDUCATION/diplom-vs-znannja-.html>.

Катерина ПЕТРОВСЬКА,

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри соціальної роботи та інклюзивної освіти
Бердянського державного педагогічного університету

Наталія ВОЛЬХІНА,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 231 Соціальна робота
Бердянського державного педагогічного університету

УДК 37.013.42.011.3-051:174

ФОРМУВАННЯ ЕТИКИ ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ ЯК СКЛАДОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГА СОЦІАЛЬНОГО

У статті запропоновано шляхи розв'язання проблеми формування у майбутніх педагогів соціальних етики ділового спілкування, що знайшло своє відображення у її теоретико-методичному обґрунтуванні та впровадженні педагогічних умов. Подано результати проведеної дослідно-експериментальної роботи з перевірки ефективності педагогічних умов формування професійної етики майбутніх фахівців соціальної сфери;

проаналізовано результати дослідження рівня сформованості етики ділового спілкування майбутніх фахівців соціальної сфери.

The article proposes ways to solve the problem of formation of future teachers of social ethics of business communication, which is reflected in its theoretical and methodological justification and implementation of pedagogical conditions. The results of the conducted experimental work on checking the effectiveness of pedagogical conditions for the formation of professional ethics of future specialists in the social sphere are presented; the results of research of the level of formation of ethics of business communication of future specialists in the social sphere are analyzed.

В сучасних умовах розвитку суспільства, коли соціальна робота поступово набуває статусу невід'ємної частини життєдіяльності держави, професійна підготовка фахівця соціальної сфери являє собою предмет посиленої уваги вітчизняної науки і освіти. Одним з ключових питань у вирішенні даної проблеми є формування професійної культури фахівця соціальної сфери як якісної характеристики його суб'єктно-особистісного рівня, мірило розвитку й досягнень.

В сучасній науковій літературі поняття «професійна культура» має неоднозначне визначення. У широкому розумінні культура розглядається як предметно-ціннісна форма освоювально-перетворювальної діяльності, в якій відображається історично визначений рівень розвитку суспільства і людини, породжуються й утверджується людський сенс буття.

Як зазначає С. Вітвицька «Професійна культура фахівця, зокрема в галузі освіти, є суттєвою характеристикою особистості й професійної діяльності, спілкування і поведінки фахівця. Складовими педагогічної культури є: науковий світогляд, наукова ерудиція, духовне багатство, педагогічна майстерність, педагогічні здібності, природно – педагогічні якості, педагогічна техніка».

В іншому випадку педагогічна культура дослідницею В. Гриньковою розглядається як «діалектично інтегрована єдність педагогічних цінностей: цінностей цілей, цінностей мотивів; цінностей знань, технологічних цінностей і цінностей властивостей; цінностей відносин». Вважається, що данні цінності є осями координат, на їх основі викреслюється модель педагогічної культури і які сприяють й коригують діяльність фахівця у соціальному, духовному, професійному, а також особистому просторі.

Аналіз існуючих варіантів характеристик професійної культури (Ш. Амонашвілі, С. Вітвицька, Н. Волкова, С. Гончаренко, В. Гринькова, І. Зязюн, А. Капська, Н. Кузьміна, М. Кухарев, І. Підласий, О. Щербаков,

П. Щербань, В. Ягупов та ін.) свідчить про те, що їх автори здебільшого не роблять принципових розмежувань між професійною майстерністю і професійною культурою фахівця як своєрідних показників і оцінки його кваліфікаційної підготовки в умовах вищого навчального закладу, а також досягнень на тому або іншому етапі самостійної освітньої діяльності. Крім того, незалежно від принципів інтеграції ознак в тій або в іншій моделі професійної культури, більшістю авторів підкреслюється особистісні й професійні критеріальні характеристики як провідні параметри виміру її сформованості.

Розглядаючи особистісний аспект професійної культури фахівця соціальної сфери дослідники, у контексті таких властивостей як динамічна, порівняно стала цілісна система інтелектуальних, соціокультурних і морально-вольових якостей, сформованих у процесі історично складених конкретних видів діяльності і суспільних відносин, акцентують увагу на їх співвіднесенні з нормами етики. Це зумовлено тим, що соціальна робота, як особливий вид професійної діяльності має специфічну, тільки їй притаманну сукупність ідеалів і цінностей, що склалися в процесі становлення принципів і норм поведінки фахівців. Соціальна робота містить в собі особливі ситуації, протиріччя яких необхідно вирішувати в самому процесі діяльності. Ця обставина викликає необхідність дотримуватися в діяльності специфічних моральних принципів і норм.

З огляду на це, професійна етична культура, як своєрідна система особистісних якостей працівника соціальної сфери, заснована на моральних нормах, прийнятих суспільством, що виконують функцію регуляторів спільної діяльності й існування, а також на тих професійних цінностях, що складають сутність соціальної роботи.

Сучасна вища педагогічна школа як провідний соціальний інститут, що вирішує проблему професійної підготовки фахівців усіх галузей освіти, у тому числі й фахівців соціальної сфери, окреслила комплекс завдань, пов'язаних з реформуванням освітнього процесу у вищих закладах освіти, провідними серед яких є:

- забезпечення професійно-особистісного розвитку фахівця на засадах особистісної педагогіки;
- приведення змісту фундаментальної, психолого-педагогічної, методичної, інформаційно-технологічної та соціально-гуманітарної підготовки фахівців освітньої галузі до відповідності вимогам інформаційно-технологічного суспільства;
- модернізація освітньої діяльності у вищих закладах освіти педагогічного спрямування на основі використання новітніх педагогічних,

інформаційних технологій і створення нового покоління засобів навчання (М. Степко, Я. Болюбаш, В. Шинкарук, В. Грубінко, І. Бабин та ін.).

Усвідомлюючи безперечну значущість і своєчасність поставлених завдань, теорія і практика вищої педагогічної школи керується тією закономірністю, що ефективність їх розв'язання залежить від наукового обґрунтування і органічної єдності провідних складових освітньо-професійного процесу – навчання і виховання, спрямованих не тільки на підготовку майбутнього фахівця, а й на усвідомлення ним переваг обраної професії, соціального призначення і місця, яке вона посідає в ієрархії існуючих спеціальностей, формування на цій основі сталого інтересу і базових основ професійної культури.

Соціологічні, психологічні й педагогічні дослідження останніх десятиріч (О. Абдуліна, В. Андрущенко, І. Бабин, І. Бех, Я. Болюбаш, Н. Волкова, В. Волович, І. Гавриленко, В. Грубіянко, І. Зимня, І. Ільїн, А. Капська, В. Мельникова, О. Мороз, О. Невмержицький, В. Павленчик, О. Савченко, О. Семашко, В. Сластьонін, М. Степко, Н. Філіпченко, В. Шинкарук) свідчать про те, що рівень професійної підготовки сучасного фахівця освітньої галузі не повною мірою відповідає вимогам суспільства.

Одна з вагомих причин цієї невідповідності полягає в нерівнозначності уваги, яка приділяється у вищій школі навчанню і вихованню. Культ знань, якого дотримується вища школа у підготовці фахівця, прикриває культ людини, що не призводить до успіху у вихованні його особистісних якостей. Адже загальновідомим є положення про те, що навчання у вищому закладі освіти спрямоване на формування готовності майбутнього фахівця до кваліфікованої праці за обраною ним професією. Щодо виховання, то саме завдяки його цілеспрямованого впливу здійснюється становлення, формування і розвиток особистості фахівця, здатного не тільки постійно удосконалювати свій професійний рівень, а й самовіддано, керуючись демократичними й гуманістичними принципами виконувати покладені на нього суспільством і державою завдання.

Експериментальні дослідження (В. Григора, В. Донігі, І. Єрмаков, В. Караківський, О. Мармиза, В. Мельникова, В. Назаренко, Г. Несен, О. Невмержицький, Л. Новикова, В. Павленчик, І. Посохова, Н. Селиванова, О. Соколова, Г. Сорока, Л. Сохань та ін.) вказують на те, що досягнення цілей виховання особистості можливе лише за умови системного підходу до організації та здійснення виховного процесу в закладі освіти.

На необхідність упровадження системного підходу до виховання в умовах вищого закладу освіти вказують і соціологи (В. Андрущенко, В. Волович, М. Горlach, М. Дьяченко, І. Прокопенко та ін.), які підкреслюють

думку про те, що важливим виховним принципом є постановка майбутнього фахівця в об'єктивні відносини відповідної залежності, які б спонукали його обирати правильну форму поведінки і блокували б небажану, стимулювали соціально-корисну спрямованість його діяльності.

Отже, у розв'язанні завдань, пов'язаних з формуванням етики як складової професійної культури майбутнього фахівця соціальної сфери саме системний підхід має оптимальні можливості створити соціально-освітні умови, сприятливі не тільки для оволодіння даною професією, а й формування базових основ етичних відносин в системі «людина-середовище».

Викладені в сучасній літературі данні щодо особливостей організації й управління виховним процесом у вищому закладі освіти вказують на необхідність упровадження виховної системи як багатоаспектного соціально-освітнього утворення.

Разом з тим викладені в літературі рекомендації щодо організації й управління виховним процесом у вищих закладах освіти, на наш погляд, не можна вважати достатніми для вирішення питань, пов'язаних з формуванням професійної культури фахівця соціальної сфери, хоч можливість їх використання як вихідних положень не викликає сумніву. Причина полягає у тому, що в цих рекомендаціях здебільшого містяться лише загальні підходи до організації виховної системи у вищому закладі освіти без урахування специфіки впливу на становлення особистості фахівця обраної ним професії.

Актуальність вирішення цього питання зумовлена тим, що в сучасній теорії і практиці виховання студентської молоді (С. Вітвицька, С. Гончаренко, І. Зимня та ін.) одним з важливих чинників досягнення його результативності виступає взаємовплив виховного процесу і змістовної сутності обраної професії. Представники значної кількості професій, які мають життєво важливе значення і безпосередньо пов'язані з людиною (тобто згідно класифікації Є. Клімова – «Людина – Людина») або її умовами життєдіяльності, професії з високим ступенем індивідуалізації праці, зокрема лікарська, вчительська, соціально-педагогічна та інші діяльності формують у їх носіїв не тільки майстерність, а й певні риси особистості, провідною з яких є професійна етика.

Особистість соціального працівника цілісна. Якості, яких вимагає від спеціаліста професійна діяльність, не зникають за межами закладу соціального захисту, вони живуть у його поведінці й діях постійно, у будь-яких ситуаціях і відношеннях, формуючи у громадській думці образ соціального працівника як високоморальної особистості. Відтак, досягнення цілей становлення професійної і загальної культури майбутнього фахівця потребує створення, насамперед в межах закладу вищої освіти, відповідного соціально-освітнього середовища,

складеного із сукупностей зовнішніх умов як простору, в якому відбувається повсякденна життєдіяльність студентської молоді.

Результати проведеної нами дослідно-експериментальної роботи з перевірки ефективності педагогічних умов формування професійної етики майбутніх фахівців соціальної сфери дають підстави зробити певні висновки.

На етапі констатації ми зробили спробу зафіксувати вихідні рівні сформованості професійної етики, тобто сукупності ідеалів і цінностей, ідей про належне, етичних принципів і норм поведінки, що відтворюють сутність професії й забезпечують взаємовідносини між людьми, які складаються у процесі праці і які є наслідком їх професійної діяльності.

Для визначення рівнів сформованості професійної етики майбутнього соціального педагога було виокремлено такі критерії: комунікативний критерій, емоційний критерій, моральний критерій. В якості критеріїв використовувався певний набір професійно-етичних якостей, показниками яких були – комунікативні вміння, рівень сформованості емпатійності, системи ціннісних диференціацій.

На основі зазначених критеріїв та показників було визначено чотири рівні сформованості професійної етики у майбутніх соціальних педагогів: високий, середній, достатній, низький. Характеристика кожного рівня дозволяє вести цілеспрямовану педагогічну діяльність з підвищення рівня сформованості професійної етики в окремого здобувача, якісно впливати на професійну підготовку соціального педагога.

В результаті аналізу сучасної теорії і практики вищої школи що до формування професійної культури фахівця соціальної сфери ми визначили що упровадження виховної системи в життєдіяльність закладу вищої освіти як педагогічно керованого соціального утворення дає можливість цілеспрямовано синтезувати зміст, форми, методи і види діяльності студентів і тим самим створити комфортні умови для всебічного і гармонічного розвитку особистості майбутнього фахівця.

Формуючий експеримент нашого дослідження умовно був розділений на 3 етапи. Основна мета першого – мотиваційного етапу полягала в стимулюванні здобувачів до пізнання етичних принципів і норм поведінки. Другий етап – ціннісно-орієнтаційний був спрямований на вироблення в здобувачів позитивного ставлення до моральних норм, етичних принципів і умінь їхнього застосування у різних ситуаціях. На третьому етапі – ціннісно-діяльнісному моральні цінності і етичні принципи стають регуляторами поведінки, набувають особистісного смислу.

Кожен з етапів передбачав постановку конкретних завдань і застосування адекватних форм і методів виховної роботи: педагогічна підтримка у формуванні професійної етики; залучення здобувачів до

колективного обговорення морально-етичних дилем, складених на матеріалі художніх творів і реальних життєвих ситуацій (інтерактивні методи, ігрові методи); формування в студентській групі виховного середовища, що активізує засвоєння ними моральних понять, цінностей норм професійної етики.

Ефективність розробленої системи формування професійної етики майбутнього фахівця соціальної сфери можна оцінювати за такими критеріями: високий рівень комунікативних здібностей; здатність керувати вираженням своїх емоцій, легко входити в будь-яку роль, гнучко реагувати на зміни ситуації, чутливість до проблем оточуючих; великодушність, емоційна відвертість, товариськість, здатність швидко встановлювати контакти та знаходити спільну мову; уникати конфліктних ситуацій, визначеність стосовно соціальних норм і володіння диференційованою структурою ціннісних орієнтацій.

Слід зазначити, що тільки комплексне забезпечення обґрунтованих педагогічних умов дає можливість успішно формувати професійну етику майбутнього працівника соціальної сфери.

ЛІТЕРАТУРА

1. Варецька О. В. Етика педагогічної взаємодії // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах, 2016. № 51 (104). С. 80-88.
2. Васянович Г. Педагогічна етика: навч. метод. посіб. Львів: Норма, 2005. 344 с.
3. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / [Алексєнко Т. Ф. та ін.]; за заг. ред. І. Д. Зверєвої; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т проблем виховання НАПН України [та ін.]. Київ; Сімферополь: Універсум, 2012. 535 с.
4. Мартьянов Е. Ю. Этика педагога в интернет-пространстве: методические рекомендации и этические основания создания персональных сайтов учителя // Школьная педагогика. 2015. №1. С. 5-8.
5. Онопченко Г. Види взаємодії учасників освітнього інформаційно-соціального середовища // Навчання і виховання обдарованої дитини. 2015. № 1. С. 45-51.
6. Професійна етика вищої освіти: Навчальний посібник / А.П. Алексєнко, К. І. Карпенко, Л. О. Гончаренко, В. В. Дейнека. Харків: ХНМУ, 2015. 77 с.
7. Тофтул М. Г. Етика: навчальний посібник. К.: ВЦ «Академія», 2006. 416 с. URI: http://pidruchniki.com/39624/etika_ta_estetika/etika.

8. Шиманова О. Етика і професійна етика: навч.-метод. посіб. Львів: ПП Сорока Т. Б., 2012. 131 с.

Анастасія ПОПОВА,

кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри соціальної роботи та інклюзивної освіти
Бердянського державного педагогічного університету

УДК 378.091.011.3-057:36-051

SOFT SKILLS У СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦЯ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

У статті розглядаються поняття «компетентність», «професійна компетентність», «структура професійної компетентності соціального працівника», «soft skills», «hard skills». Визначено рівні структури професійної компетентності соціального працівника та взаємозв'язок їх з рівнем вираженості професійної приналежності та сфери діяльності. Схарактеризовано перелік soft skills, сформованість яких є запорокою професійної успішності.

The article reveals the concepts of "competence", "professional competence", "social worker's professional competence structure", "soft skills", "hard skills". The levels of the social worker's professional competence structure and their relationship with the level of expression of professional affiliation and field of activity are determined. The list of soft skills, the formation of which is a guarantee of professional success, is characterized.

Модернізація системи професійної підготовки фахівців соціальної роботи у системі закладів вищої освіти є необхідною складовою якісної та сучасної освіти. Складена століттями педагогічна система не повинна руйнуватися, а повинна еволюціонувати, шляхом змінення педагогічних акцентів, зокрема формування не лише стійких професійних знань, але і універсальних компетенцій. Глобалізація, інтеграція, інтернаціоналізація, діджиталізація різних освітніх процесів зумовлюють зміни компетентнісної парадигми вимог до соціальних працівників. Бути конкурентоздатним на ринку праці стає важче з кожним роком, що є результатом підвищення вимог до сучасних фахівців, розширення межі уявлень про соціальну роботу та високий рівень очікувань від працівників соціальної сфери. Тому, актуальним є розгляд структури професійної компетентності сучасного та